

Dubravka Botica

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest umjetnosti

Lana Domšić

studentica poslijediplomskog studija na Sveučilištu
»Carlos III« u Madridu

14. 11. 2008.

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

**Župna crkva sv. Nikole u
Varaždinu.****Prilog sakralnoj arhitekturi
kasnobaroknog razdoblja u
sjeverozapadnoj Hrvatskoj**

Ključne riječi: župna crkva sv. Nikole, sakralna arhitektura 18. stoljeća, arhitektonska plastika kasnog baroka, utjecaji štajerskih graditeljskih radionica

Key Words: Parish Church of St. Nicholas, church architecture of the 18th ct., Late Baroque architectural decoration, influence of Styrian builders

Nekadašnja romaničko-gotička župna crkva sv. Nikole sredinom 18. stoljeća potpuno je obnovljena u baroknom stilu. Kao rezultat gradnje na starim temeljima zadržala je tradicionalnu tlocrtnu dispoziciju te pravilnu orijentaciju, a načinom gradnje ugledala se na varaždinske crkve 17. stoljeća, upotrebom zidnih stupaca, Wandpfeilera, kao nosivih pregradnih zidova među kapelama koji podupiru svod broda. Crkva sv. Nikole taj način gradnje oblikovala je u stilu 18. stoljeća, sa zaobljenim uglovima plitkih kapela, nizanjem čeških kapa u brodu te valovitim kretanjem vijenca koji kontinuirano u crkvi. Bogata arhitektonska plastika i štukature u svodnim poljima upotpunjuju oblikovanje unutrašnjosti, koje pokazuje srodnosti sa sakralnom arhitekturom tada vodeće graditeljske radionice u Grazu, one Josepha Huebera, koje su prenosili graditelji crkve porijeklom iz Ptuja – M. Mayerhoffer i A. Poch. Suzdržano oblikovanje vanjštine ponavilo je rješenja pročelja 17. stoljeća, a, s dijelovima iz srednjovjekovne faze gradnje tvori skladnu cjelinu te je tako nastala jedna među najvažnijim točkama u vizuri grada.

U graditeljskoj baštini baroknog razdoblja sjeverozapadne Hrvatske sakralna arhitektura u Varaždinu zauzima vrlo važno mjesto. Varaždinske barokne crkve građene su u 17. i 18. stoljeću, u doba najvećeg prosperiteta grada, isprva kao najistaknutijeg utvrđenog uporišta slavonske vojne krajine i sjedišta generalata, a zatim kulturnog i političkog središta Hrvatske.¹ Ta pozicija Varaždina ocrtava se u arhitekturi grada – nastala je jedna od najljepših urbanih cjelina barokne arhitekture na tlu Hrvatske, obilježena značajnim kvalitetnim pročeljima brojnih gradskih palača i sakralnim građevinama, čiji zvonici markiraju gradsku vizuru, što je velikim dijelom i do danas sačuvano.

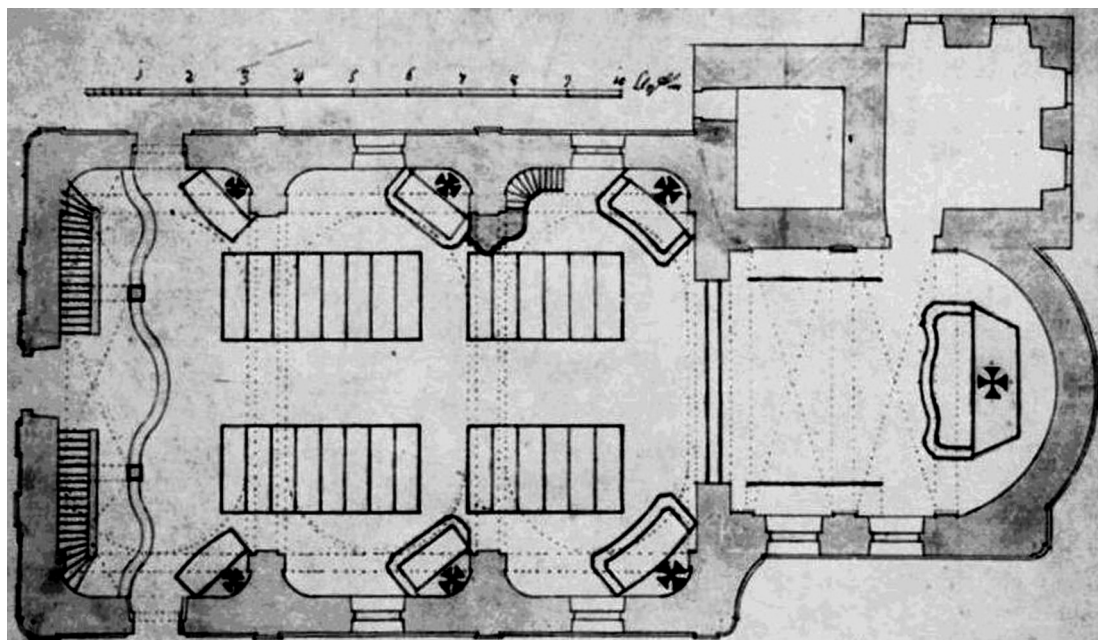
Gradnju crkava u baroknom razdoblju u Varaždinu započeli su redovi, prvo isusovački, zatim su franjevci obnovili svoju crkvu, u prvoj polovini 18. stoljeća kapucini i uršulinke su u gradu podigli crkve i samostane, a polovinom

stoljeća temeljito je obnovljena župna crkva. Crkve 17. stoljeća građene su u internacionalnim oblicima ranobarokne sakralne arhitekture. Njihov značaj primjereno je istražen i istaknut u stručnoj literaturi, što se manje može ustvrditi za primjere iz 18. stoljeća, u kojima su ponajprije oblikovanje pročelja i urbanistički smještaj privukli pažnju istraživanja. No, župna crkva sv. Nikole, najstarija crkva u gradu, uz sačuvane starije dijelove većim dijelom novopodignuta u 18. stoljeću, znatno je manje obrađena. Zbog jednostavnog tlocrta i tradicionalno koncipiranog pročelja navedena je kao crkva »koja inače nema arhitektonski izuzetno značajne osobine«.² Značajan doprinos istraživanju crkve dali su Ivo Lentić i Ivy Lentić-Kugli, proučavanjem arhivskih podataka otkrili su imena majstora zaposlenih na gradnji te datacije pojedinih faza u povijesti gradnje crkve. No, uz povijest gradnje, i samo oblikovanje unutrašnjosti crkve

1. Varaždin, župna crkva sv. Nikole (foto: L. Domšić) / Varaždin, parish church of St. Nicholas (photo L. Domšić)

2. Tlocrt crkve sv. Nikole, iz: I. LENTIĆ-KUGLI, Varaždinski graditelji i zidari 1700– 1850., Zagreb, 1981., sl. 4 / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, plan, after I. LENTIĆ-KUGLI, Varaždinski graditelji i zidari 1700- 1850., Zagreb 1981., fig. 4

pokazuje se zanimljivim u kontekstu kasnobarokne arhitekture, ne samo u Varaždinu nego i u širem okružju, i pokazuje odlike i utjecaje u arhitekturi 18. stoljeća unutar regije.³

Cilj rada je prikazati rezultate dosadašnjih istraživanja o crkvi sv. Nikole te analizom crkve i komparacijom sa srodnim primjerima odrediti njezino mjesto u okviru sakralne arhitekture Varaždina i šireg konteksta arhitekture, osobito štajerske arhitekture.

Povijest gradnje župne crkve sv. Nikole

Župna crkva sv. Nikole najstarija je crkva u Varaždinu. Uz sačuvane dijelove iz ranijih faza gradnje, njezin današnji izgled najvećim je dijelom rezultat gradnje i obnove iz sredine 18. stoljeća. (sl. 1)

Prema podatku iz 18. stoljeća, stara je župna crkva sagrađena 1174. godine. U pismu sačuvanom u prijepisu iz vremena oko 1758., tadašnji župnik Antun Smukarić kaže da je »(...) propala crkva sv. Nikole, koja je postojala već 584 godine...«.⁴ Karakteristično za srednjovjekovnu urbanu organizaciju, prvobitna romanička kamena građevina nalazila se u središtu naselja.⁵ Taj najstariji sloj otkriven je pri obnovi i popravku crkve potkraj 1970-ih, kada su u temeljima pronađeni kameni ostaci romaničkih arhitektonskih elementa.⁶ U 15. stoljeću crkva je već bila ruševna i premarla za potrebe stanovništva, pa je povećana i pregrađena u gotičkom stilu, o čemu svjedoče sačuvani gradski zapisnici iz tog doba.⁷ Iz te građevne faze crkve sačuvan je gotički toranj, na istočnoj strani prve etaže uklesana je godina 1494.⁸ Gotička crkva stradala je u požaru potkraj 16. stoljeća.⁹ Podatke o izgledu i opremi crkve sv. Nikole doznajemo iz kanonskih vizitacija.¹⁰ Najstariji opis crkve donosi zagrebački kanonik Ivan Brašić koji je, posjetivši crkvu 1649. g., zapisao da je crkva posvećena i u cijelosti presvođena, ima troja vrata, visok krov, osam oltara te kamenu propovjedaonicu i krstionicu. Spominje i crkveni toranj sa tri posvećena zvona i sakristiju. Najdetaljniji opis stare župne crkve ostavio je kanonik Šimun Juda Šidić koji je 1688. napisao: *Cijela je crkva od temelja zidana i dobro pokrivena kamenom. Svod se nalazi nad svetištem i nad tijelom crkve. Na zidanom su koru dosta dobre orgulje. Zidana je i propovjedaonica. Pred glavnim se oltarom nalaze lijepa sjedala u cijelom svetištu, od jednog do drugog zida. Sjedala je napravio stolar koji je nad njih stavio kipove bijelom bojom bojadisane, da izgledaju kao da su od bijelog mramora, a prikazuju 12 apostola ... Pred velikim je vratima zidano predvorje, pod svodom i s dobrim kamenim krovom. Isto tako krov i svod ima i drugo, također zidano predvorje, koje se nalazi kod malih vrata na južnoj strani crkve. Jednako je predvorje i na sjevernoj strani gdje se nalazi i dosta prostrana sakristija, koja je nadsvodena te pokriva valjanim kamenim krovom. Nad sakristijom postoji zidani toranj koji nije previsok, a valjano je pokriven kamenom. U tornju su četiri blagoslovljena zvona i uz njih i*

*dobra ura. Župna je crkva posvećena, a njezino se posvetilo slavi u nedjelju iza Florijana (...).*¹¹

U vizitaciji iz 1730. spominje se zidana ograda oko crkve, a 1742. navodi gradnja nove sakristije na mjestu stare.¹²

Kasnije vizitacije opisuju loše stanje crkve te preporučuju obnovu i popravak. Stara je župna crkva do 1749. bila već prilično oštećena i u ruševnom stanju te je gradska komisija odlučila da se pristupi obnovi.¹³ No, radovi nisu odmah započeli, jer je župnik Antun Smukarić 1752. godine ponovno pisao gradskom magistratu napominjući da je crkva u veoma teškom stanju i da će to biti već osmi popravak po redu. Prema njegovu mišljenju bilo je nužno izgraditi nove zidove, svod i krov, a jedino bi se sačuvao stari toranj. Kad je gradski magistrat odobrio proračun i sredstva bila skupljena, 1753. započela je gradnja nove crkve.¹⁴ Trajala je uz prekide do 1760. godine, a crkva je potpuno uređena i posvećena tek 1778. godine¹⁵.

Nacrt za gradnju nove crkve izradio je varaždinski tatarski majstor Simon Ignaz Wagner. U Mađarskom arhivu u Budimpešti sačuvan je nesigniran i nedatiran originalni plan koji nosi natpis *Varasdinensis Ecclesia* i prikazuje tlocrt crkve, a vjerojatno potječe iz sredine 18. stoljeća. Usporedbom s prostorom crkve, može se zaključiti da je riječ o planu za varaždinsku župnu crkvu.¹⁶ (sl. 2)

Gradnju nove crkve vodio je od 1753. do 1758. godine zidarski majstor Matthias Mayerhoffer, podrijetlom iz Ptujja.¹⁷ On je već 1748. došao u Varaždin kao zidarski majstor, a 11. travnja 1753. postao je i varaždinskim građaninom. Iste godine gradski magistrat mu je povjerio gradnju nove crkve. Do 1755. dovršeno je podizanje zidova crkve i tada je nad ulaznim vratima postavljen kamen s natpisom *Deo Labores Consecramus*. Iste godine počeo se zidati svod, koji se 13. kolovoza 1756. srušio, pri čemu je sedmero ljudi smrtno stradalo, a od posljedica te nesreće umro je 19. svibnja 1758. i Mayerhoffer.¹⁸

O tijeku gradnje govore i opisi u vizitacijama. Vizitator Mijo Skrba 1755. navodi da je našao novu crkvu sagrađenu na temeljima stare crkve sv. Nikole te da su ispod cijele crkve sagrađene grobnice u koje se ulazi iz svetišta. Napominje da u crkvi još nema namještaja.¹⁹

Nakon rušenja svoda pozvan je čakovečki zidarski majstor Jakob Urbančić kako bi ustvrdio uzroke nesreće i savjetovao popravke.²⁰ Gradnja crkve nastavljena je te ju je 1760. i dovršio graditelj Joannes Adamus Poch (ili Patsch), pomoćnik Mayerhofferova, a godinu dana kasnije gradio je i novi župni dvor. Poch je već prije 1756. došao u Varaždin, i zaposlio se kod Mayerhofferova. Varaždinskim građaninom postao je 19. ožujka 1758., a nakon Mayerhofferove smrti oženio se njegovom udovicom i kao *murarius magister* preuzeo radionicu te puna četiri desetljeća gradio u Varaždinu i okolici.²¹

Graditelji crkve sv. Nikole, Matthias Mayerhoffer i Johannes Adamus Poch, ubrajaju se među najbolje varaždinske

graditelje u 18. stoljeću.²² Uz njihova, poznata su i imena pomoćnika A. Pocha na gradnji crkve, Šimuna Grobnera i Antuna Bolsza.²³

Crkva sv. Nikole je znatno stradala u velikom požaru 1776. no ubrzo je obnovljena i posvećena 1778. godine.²⁴ Do 1765. oko crkve se nalazilo groblje na kojemu je bila kapela sv. Mihaela.²⁵ Zidana ograda oko crkve srušena je 1773. godine.²⁶

Tijekom 19. stoljeća izvršeni su različiti popravci na crkvi. Godine 1836. zidarski majstor Juraj Reich radio je na starom tornju, 1860. gradska općina odobrila je prijedlog župnika Petra Lovrenčevića da se oslika svetište crkve, a svetište je obnovio i 1865. župnik Filetić prigodom postavljanja nove oltarne pale sv. Nikole na glavnom oltaru. Na inicijativu župnika M. Kolarića, 1895. crkvu je oslikao zagrebački slikar Oto Antonini. Od 1924. do 1930. varaždinski graditelj Morandini obnovio je pročelja crkve. Tada je na posljednju etažu tornja stavljena betonska ograda, a lezene pročelja dobile su neostilske ukrase, kako je vidljivo na starijim fotografijama. Te su intervencije uklonjene u kasnijoj obnovi.

Detaljna obnova pročelja crkve izvedena je 1968. pod nadzorom Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kul-

ture u Zagrebu. Godine 1991.–1992. obnovljeno je svetište, vanjšina crkve i toranj, te su restaurirane kamene skulpture s tornja – životinjska figura i grb grada Varaždina,²⁷ nastali do 1494. godine. Kip sv. Florijana, izrađen u terakoti, stajao je u klesanoj niši na sjevernom potpornjaku. Uništen je tijekom Drugoga svjetskog rata, a dijelovi su slučajno pronađeni osamdesetih godina, kada je obnovljen. Godine 2000. svi kipovi su zamijenjeni kopijama, a originali se čuvaju u Gradske muzeju u Varaždinu.²⁸

Opis crkve

Crkva sv. Nikole nalazi se u središtu Varaždina, na današnjem Trgu slobode. Pravilno je orijentirana, a uz sjevernu stranu prislonjeni su toranj i sakristija. Na pravokutan brod crkve nastavlja se uže izduljeno svetište sa stiješnjem zaključkom. Brod je flankiran sa po tri široke i plitke kapele zaobljenih uglova, odijeljene pregradnim zidovima. Otvara kapela i pojasnicama brod je podijeljen na tri traveja svodena izduljenim češkim kapama odijeljenim pojasnicama, blago stiješnjem u tjemenu. Oslanjaju se na pilastre na čeonim stranama pregradnih zidova, a u svetištu na udvojene pilastre koji ne sežu do poda. Svetište je od broda odvojeno naglašenim trijumfalnim lukom i povišeno za

4. Varaždin, župna crkva sv. Nikole, bočne kapele (foto: D. Botica) / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, side chapels (photo D. Botica)

5. Varaždin, župna crkva sv. Nikole, kapitel u brodu (foto: D. Botica) / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, nave capital (photo D. Botica)

Lijevo / Left

3. Varaždin, župna crkva sv. Nikole, unutrašnjost (foto: L. Domšić) / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, interior (photo L. Domšić)

dvije stepenice. Ima dva traveja, na koja se nastavlja plitki stiješnjeni zaključak. U prvom traveju broda je pjevalište s blago ispupčenom parapetnom ogradom, oslonjeno na dva stupca zaobljenih uglova povezana košarastim lukovima. Tu su i dvojna bočna vrata.

Bočni zidovi broda potpuno su rastvoreni otvorima kapela, koje uokviruju pilastri prislonjeni uz čela pregradnih zidova kapela. Stiješnjeni lučni nadvoji otvora kapela sežu do zone svodnih polja broda. Nad pilastrima je gređe koje kontinuiraju i u kapelama, ispod zaobljenog svodnog polja kapela. (sl. 3, 4)

Ispod vijenca su izduženi, polukružno zaključeni prozori,²⁹ a iznad vijenca manji polukružno zaključeni prozori, koji osvijetljavaju brod crkve. U svetištu su dva para prozora samo s južne strane, budući da su sa sjeverne sakristija i toranj. U zaključnom zidu svetišta je mali okulus iza glavnog oltara.

Bogato profilirani glavni vijenac kontinuiraju duž cijelog prostora crkve, sa zonom friza istaknutom tamno zelenom bojom. Čeone stranice zidnih stupaca ojačane su pilastarskim istacima iznad kojih je vijenac raščlanjen obratima koji prate tlocrtnu razvedenost pilastara. Kapiteli pilastara bogato su ukrašeni palmetama, školjkama, stiliziranim

akantom i viticama koje podsjećaju na *rocaille*. Pojedini motivi (školjke) razlikuju se u izvedbi, a na bočnim stranicama pregradnih zidova kapiteli su obogaćeni i izduljenim vegetabilnim motivom koji se spušta u tijelo pilastra. Kapiteli u svetištu imaju najbogatije izvedene nabujale vegetabilne motive, koji se povijaju poput *rocaillea* i prelaze preko granice kapitela, te dekoracije izlomljene trake i vitica sa stiliziranim školjkama. (sl. 5). Trijumfalni luk naglašen je trostruko profiliranim lukom, obratima vijenca i umnoženim bogatim kapitelima.

Na svodnim poljima u brodu izvedene su štukature, najveća i najbogatija je na svodu središnjeg traveja. Ima profilirani kružni okvir koji se valovito uvija i lomi. S unutrašnje i vanjske strane okvira su ukrasi u obliku stiliziranih kartuša nepravilno razvedenih okvira, a sve je uokvireno izlomljenom trakom. Medaljoni na svodovima prvog i trećeg traveja broda kružnog su oblika s ukrasima nalik na latice, uokvireni izlomljenom trakom.

Povijena ograda pjevališta oslanja se na tri stupca, koji su ojačani pilastrima s jednostavnim kapitelima u obliku odlomaka gređa ispod kojih su viseći trokutasti ukrasi.³⁰ Crkva je obojena svijetlo žutom bojom, arhitektonska artikulacija je bijela, a zelenom je bojom naglašen friz gređa,

6. Varaždin, župna crkva sv. Nikole, portal (foto: L. Domšić) / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, portal (photo L. Domšić)

postamenti zidnih stupaca i ograda pjevališta. U svetištu su sačuvana četiri oslikana medaljona iz 1860. godine.³¹

Uz svetište je jednokatna sakristija, kroz koju se ulazi u zvonik. Kao i prizemlje zvonika, ima bačvasti svod s nepravilnim, oštro usječenim susvodnicama. Ispod crkve je kripta u koju se ulazi kroz otvor smješten uz sjeverno pročelje crkve. Drugi ulaz koji se nalazio na južnom pročelju je zazidan. Kripta je presvođena niskim križno-bačvastim svodovima.³²

Od opreme crkve, ističe se glavni oltar iz 1761. g., djelo varaždinskih majstora, stolara Tome Huetera te kipara Friedricha Pettera i Ignaca Hohenburgera, učenika varaždinskog kipara Ivana Adama Rosenbergera. Monumentalni oltar s retablom i atikom zauzima čitav zaključni dio svetišta,³³ a u bočnim kapelama su još četiri oltara.³⁴

Glavno zapadno pročelje crkve raščlanjeno je plitkim pilastrima na zajedničkom postamentu na pet nejednakih polja: središnje je najšire, bočna uža, a krajnja su tek uske trake. Pilastri imaju jednostavne kapitele, a na onima uz rub izvedena je trakasta dekoracija. Nose trokutasti zabat rastvoren s dva pravokutna otvora zaobljenih uglova. Uglovi broda su zaobljeni. U središnjem polju pročelja je glavni

portal s kamenim kaneliranim dovratnicima i segmentnim nadvojem s naglašenim zaglavnim kamenom. Iznad portala je snažno profilirani nadvratnik s uklesanim natpisom *DEO LABORES CONSECRAMUS*.³⁵ Iznad je prekinuti zabat povijenih stranica, u čijem je tjemenu natpis u polju nepravilna oblika uokvirenom kartušom sa snažnim povijenim akantom.³⁶ (sl. 6) Iznad portala je duboka polukružna niša profiliranog okvira u kojoj je kameni kip crkvenog titulara, sv. Nikole.³⁷ Iznad su u poljima sa strana manje niše s plamenim bakljama, ukrašenog okvira.

Bočna pročelja raščlanjena su jednako oblikovanim pilastrima, koji rasporedom prate travejnu podjelu unutrašnjosti. U prvom polju su bočna vrata sa segmentnim nadvojem. U središnjim poljima su kipovi u nišama.³⁸ Sva pročelja broda i svetišta obojena su sivom bojom, a pilastri, vijenac te okviri prozora i niša su bijeli. Crkva je pokrivena dvoslivnim krovom strmog nagiba, a krov svetišta je niži.

Zvonik iz gotičke faze gradnje crkve smješten je sa sjeverne strane svetišta. Kvadratnog je tlocrta te je podijeljen vijencima po visini u četiri etaže. Gornje tri etaže jednake su visine, prva je znatno viša i seže do gornjih prozora broda. Zadnja etaža završava snažnim gređem na konzolama. Iznad se nalazi završni osmerokutni dio zvonika na kojem je šiljata kapa od opeke u obliku stošca. Na sjevernoj strani su vrata i pravokutni prozor, te dva manja na drugoj etaži. Na istočnoj strani druge etaže je skulptura medvjeda, kameni grb grada Varaždina i godina 1494. Na trećoj etaži je sat, a zadnja je rastvorena većim polukružno zaključenim prozorom upisanim u pravokutni okvir.

Na sjeveroistočnom uglu tornja izveden je potpornjak s uzidanom nišom u kojoj je kip sv. Florijana. Uz njega, priljubljena uz toranj je tlocrtno peterokutna prigradnja u kojoj je spiralno stepenište tornja. Seže do vijenca prve etaže tornja, prekrivena je krovom te ima vrata jednaka vratima tornja i tri manja prozora. Uglovi zvonika, kontrafora i prigradene prostorije oslikani su motivom rustike.

Crkva sv. Nikole i sakralna arhitektura Varaždina baroknog razdoblja – utjecaji suvremene štajerske arhitekture

Tijekom 17. i 18. stoljeća, u vrijeme intenzivne gradnje u oblicima baroknog stila, u Varaždinu su građene crkve, gradske palače reprezentativnih pročelja i građanske kuće, čime je potpuno izmijenjena dotadašnja srednjovjekovna struktura. To razdoblje »otvara« izgradnja velikih samostanskih kompleksa isusovačkog i franjevačkog reda, a u gradnji tih crkava primijenjena su suvremena rješenja ranobarokne arhitekture srednjoeuropskog prostora, građene su primjenom *Wandpfeilera*. Isusovačka crkva u Varaždinu građena je od 1642. do 1646. g.³⁹ po uzoru na prvu crkvu tog tipa, isusovačku crkvu sv. Katarine u Zagrebu (1620.–1632. g.).⁴⁰ U istome tipu sagrađena je i franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja, građena od 1650. do 1655. g., posvećena 1657. godine.⁴¹

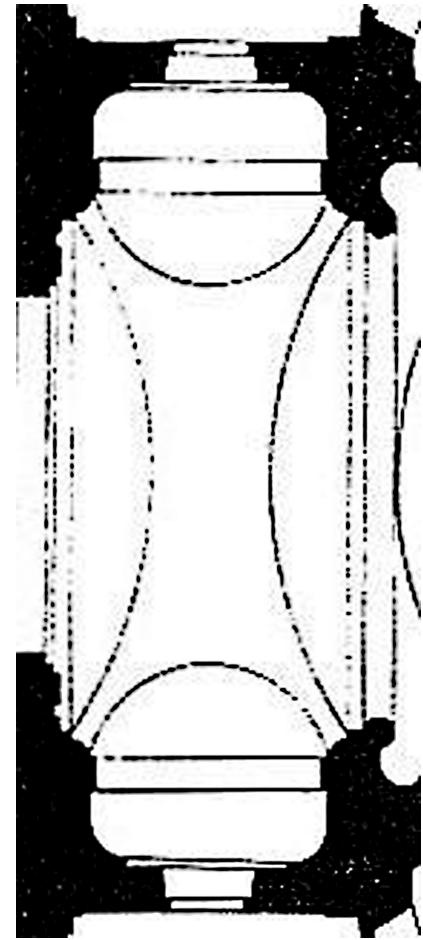
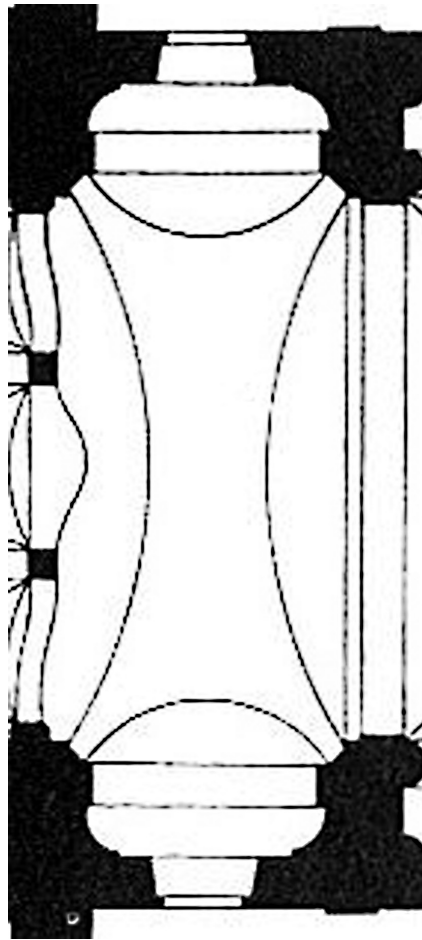
7. J. Hueber, crkva St. Veit u St. Veita am Vogau, detalj tlocrta. Tlocrt iz: Dehio-Handbuch, Die Kunstdenkmäler Österreichs, Steiermark, K. Woisetschläger, P. Krenn (ur.), Beč, 1982., 492. / J. Hueber, St. Veit in St. Veit am Vogau, detail of ground plan, after: Dehio-Handbuch, Die Kunstdenkmäler Österreichs, Steiermark, ed. K. WOISETSCHLÄGER, P. KRENN, Vienna 1982, 492.

Desno / Right

8. J. Hueber, crkva Schmerzhafte Maria, Weizberg, detalj tlocrta. Tlocrt iz: Dehio-Handbuch, Die Kunstdenkmäler Österreichs, Steiermark, K. Woisetschläger, P. Krenn (ur.), Beč, 1982., 612. / J. Hueber, Schmerzhafte Maria church, Weizberg, detail of ground plan, after WOISETSCHLÄGER, P. KRENN, op. cit., 612

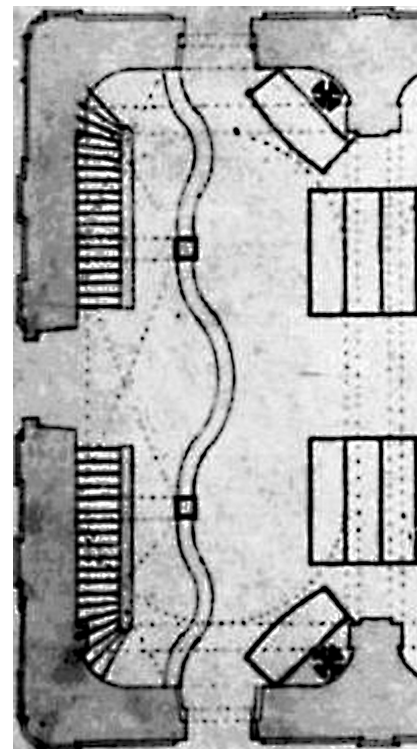
Desno dolje / Right down

9. Tlocrt crkve sv. Nikole, detalj sl. 2. / Varaždin, Parish church of St. Nicholas, ground plan, detail, fig. 2.

Obje crkve slijede model zagrebačke crkve, imaju jednaku organizaciju prostora: pravokutan široki brod flankiran je sa po tri kapele, koje potpuno rastvaraju bočne strane broda. Svoden je bačvastim svodom s duboko usjećenim susvodnicama nad kapelama, koje dijele brod na tri traveja. Nad kapelama su empore. Na brod se nastavlja prostrano svetište jednakog oblikovanja, ravno zaključeno. Prostor broda ritmizira se otvorima kapela i susvodnicama. Otvori kapela uokvireni su pilastrima, a pilastri nose i nadvoje otvora kapela. Pregradni zidovi među kapelama, *Wandpfeileri*, odnosno zidni stupci, nose težinu svoda broda, što omogućuje veći raspon svoda kao i rastvaranje vanjskih zidova velikim prozorima. Taj način gradnje razvio se u kasnom srednjem vijeku, uvlačenjem sustava vanjskih nosača-kontrafora unutar perimetra zidova. U varaždinskim crkvama tog tipa ostala je sačuvana izvorna unutrašnjost, jednostavno oblikovanog prostora s jasnim granicama i osvjetljenjem, koja je u zagrebačkoj crkvi skrivena pod bogatim štukaturama iz 18. stoljeća, a u varaždinskim crkvama štukature su izvedene samo u pojedinim kapelama.

I varaždinska župna crkva sv. Nikole građena je u istom tipu, no oblikovanje prostora slijedi rješenja kasnobarokne

10. Vaza ispred dvorca Dornava (foto: D. Botica) / Vase in front of the castle at Dornova (photo D. Botica)

arhitekture. Obilježja *Wandpfeiler*-crkvi tu se očituju se u tlocrtnom rasporedu i konstrukciji – pravokutni trotravejni brod flankiran je s tri para bočnih kapela odijeljenih pregradnim zidovima koji podupiru svod broda, no kapele su znatno pliće i imaju zaobljene uglove te se ne doimaju kao samostalni prostori nego kao bočna proširenja traveja broda. Razlike se javljaju u oblicima svodjenja, traveji su svodeni izduljenim češkim kapama, a u kapelama su zaobljena svodna polja. Zaobljeni uglovi i svodna polja tako oblikuju prostor kojim prevladava mekana krivulja, naglašena i kontinuiranim gređem koje objedinjuje sve prostore u cjelinu, za razliku od jasno odijeljenih prostornih dijelova crkava 17. stoljeća. Svodna polja visokih kapela neposredno se nadovezuju na češke kape u brodu, bez cezure koju empore stvaraju u isusovačkoj i franjevačkoj crkvi, oblikujući i u vertikali krivulju i valovito kretanje mekih oblika, bez oštih linija, kakva je evidentna i u tlocrtu crkve. Svetište

je, za razliku od crkava 17. stoljeću, izdvojeno i naglašeno trijumfalnim lukom.

Bogata arhitektonska plastika ima znatno važniju ulogu nego u crkvama ranijeg razdoblja, raskošni kapiteli s rokokomotivima i nabujalim vegetabilnim oblicima koji prelaze preko ruba kapitela nadovezuju se na mekano i povijeno građenje prostora. Bogato profilirano gređe »uvlači se« u kapele i »povija«, naglašava valovitu liniju u prostoru, a u crkvama 17. stoljeća svedeno je na oštro odsječene odlomke nad pilastrima. Scenični dojam prostora koji nastaje nizanjem svodnih polja i stlačenih pojasnica naglašen je i velikim štukaturama, osobito u srednjem traveju. Zaobljene linije ima i ograda pjevališta.

Budući da je crkva zamijenila raniju, vjerojatno su gabariti crkve bili zadani, u izduljenom obliku svetišta očituje se utjecaj ranije gradnje, dok bi, za pretpostaviti je, u ovako oblikovanoj unutrašnjosti novopodignute crkve bio izveden

»svođeni slavoluk« između broda i svetišta.

Tako je u varaždinskoj župnoj crkvi sredinom 18. stoljeća nastao uspješan spoj kasnobaroknog mekanog oblikovanja i načina gradnje i prostorne organizacije ranijeg stoljeća, u zadanim dimenzijama ostvaren je prostor valovitih granica i bogate arhitektonske plastike.

Pomnijim razmatranjem tako se crkva sv. Nikole pokazuje zanimljivijom negoli se u literaturi navodila, a otvara i pitanje utjecaja koji su oblikovali takvo rješenje prostora. Iz domaće tradicije preuzet je način gradnje upotrebom *Wandpfeilera*, no ne i oblikovanja unutrašnjosti. Drugi primjeri varaždinske sakralne arhitekture 18. stoljeća više su usmjereni na oblikovanje pročelja a ne na prostor, kao crkva Rođenja Isusova (1722.–1729.) uršulinki, sa zvonikom nad pročeljem,⁴² i kapela sv. Florijana (1752. g.) obnovljena nakon požara 1776. godine.⁴³ Vanjština crkve sv. Nikole jednostavno je oblikovana, u tradiciji ranobaroknih zabatnih pročelja 17. stoljeća, kakvo je primjerice pročelje franjevačke crkve, ali s naglašenijom plastičnom artikulacijom glavnog pročelja pilastrima,⁴⁴ i nekoliko niša s kipovima. Tek nepravilni okvir kartuše povijenih vegetabilnih motiva s natpisom izveden na jednostavno koncipiranom portalu diskretno nagovještava arhitektonsku plastiku u unutrašnjosti.

Za porijeklo rješenja oblikovanja unutrašnjosti potrebno je razmotriti slična rješenja iz susjedne Štajerske.⁴⁵ Srodno oblikovane longitudinalne crkve s travejima svođenima češkim kapama, uz zadržavanje osnovne strukture prostora samostanskih crkava 17. stoljeća,⁴⁶ te srodno oblikovanje kontinuiranoga gređa i bogatu arhitektonsku plastiku nalazimo kod Josepha Huebera, jednog od najvažnijih štajerskih arhitekata 18. stoljeća. Hueber je 1740. preuzeo najveću graditeljsku radionicu u Grazu,⁴⁷ ostvario je iznimno velik opus profane i sakralne arhitekture. No, za ovu problematiku najvažnije su dvije Hueberove crkve, župna crkva u St. Veit am Vogau, 1748.–1768. i proštenjarska crkva Schmerzhafte Maria u Weizbergu, građena od 1756. g., koja je zauzela istaknuto mjesto u literaturi zbog scenično građenog prostora, kao »zadnja velika sakralna građevina baroka u Štajerskoj«.⁴⁸

U Hueberovim crkvama plitke kapele zaobljenih uglova flankiraju brod koji je podijeljen na tri traveja svođena češkim kapama, a središnji travej se ističe.⁴⁹ (detalj tlocrta, prvi traveji u Hueberovim crkvama i u varaždinskoj župnoj crkvi, sl. 7, 8, 9) Središnji travej u Varaždinu ne razlikuje se tlocrtno ni oblikovanjem od ostalih, ali je naglašen složenijom bogatom štukaturom u odnosu na prvi i treći travej. Jedno od bitnih obilježja Hueberove sakralne arhitekture je izvedba kontinuiranoga gređa, koje i ulazi u kapele (tamo je prekinuto visoko postavljenim prozorima), naglašava valovitu liniju prostora te povezuje prostorne jedinice u cjelinu, slično kako je izvedeno i u varaždinskoj župnoj crkvi. Nadalje, kod Huebera nalazimo i paralele za bogato

oblikovanu arhitektonsku plastiku, s naglašenim vegetabilnim motivima koji se približavaju rokoko-motivici.

Utjecaj Hueberove sakralne arhitekture nesumnjivo se očituje kod graditelja varaždinske crkve, što je logično ako se prisjetimo da su i Mayerhoffer i Poch porijeklom iz Ptuja, a upravo u okolici Ptuja Hueber je početkom 1750-ih radio na dvorcu Dornava.⁵⁰ Bogate štukature u unutrašnjosti, kartuše na vazama pred dvorcem koje su srodne onoj na pročelju varaždinske crkve govore da su rješenja te radionice, karakteristično oblikovanje prostora, naglašeno sceničnog učinka nizanja traveja i bogate arhitektonske plastike, doprla i do Varaždina. (sl. 10) Srodnosti u tlocrtnom rješenju, svođenju, oblikovanju gređa, arhitektonskoj plastici i štukurama upućuju da ovu crkvu treba razmotriti kao djelo nastalo u sferi utjecaja Hueberove velike radionice, prilagođavajući njegova raskošna prostorna rješenja okolnostima jednostavnije narudžbe.

U kontekstu varaždinske arhitekture 18. stoljeća, ali i cijele sjeverozapadne Hrvatske, crkva sv. Nikole tako zauzima važno mjesto: nastavljajući se na način gradnje 17. stoljeća ostvareno je stilski vrlo suvremeno rješenje valovitog oblikovanja sceničnog prostora s naglašenom arhitektonskom plastikom koja pokazuje i odlike rokoka, a nastalo je u sferi utjecaja radionice najznačajnijeg štajerskog arhitekta J. Huebera. Druge crkve iz tog razdoblja u gradu odlikuju se bogatijom vanjštinom, a tu je suzdržanim oblikovanjem pročelja ponovljen izgled najvažnijih crkava iz ranijeg razdoblja,⁵¹ uvažavajući tako i kontekst arhitekture u kojem se crkva gradi, uvažavajući njenu povijest kao i važnost smještaja u središtu grada,⁵² te nastaje skladan sklop s dijelovima iz ranijih graditeljskih faza.

BILJEŠKE

1 IVY LENTIĆ-KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Zagreb, 2001., 15.

2 ANĐELA HORVAT, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb, 1982., 49.

3 Ovaj rad potaknut je diplomskom radnjom *Župna crkva sv. Nikole u Varaždinu* koju je Lana Domšić izradila pod mentorstvom D. Botice i 28. veljače 2006. obranila na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

4 IVO LENTIĆ, *Gradnja i graditelji župne crkve sv. Nikole*, »Vijesti muzealaca i konzervatora«, 6, Zagreb, 1968., 21; IVY LENTIĆ-KUGLI, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb, 1977., 17; IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 228, navodi ime župnika Smokvić ili Moković. Crkva se kao jedna od najstarijih spominje i u prvom popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine no s različitim titularom »Primio Ecclesia Sancti Venceslai«; IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždin nakon požara 1776*, Zagreb, 1973., 8.

5 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 4, 1973.), 17.

6 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 228. Radove koji su trajali od 1968. do 1970. godine vodio je prof. Željko Filipec, konzervator Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

7 Usp. IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 4, 1973.), 10; IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 228.

8 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 22. Prema podatku iz *Imovnika župe* iz 1933. g. toranj je bio odvojen od crkve i stajao samostalno.

9 U požaru koji je izbio 11. travnja 1592. izgorio je krov pokriven drvom. Krov je uskoro obnovljen, već 3. svibnja 1592. Gradsko vijeće zaključilo je da se Ivanu pl. Rukelu i kamenaru Ivanu Karmaršenu povjeri da se skrbe za novi krov župne crkve. – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 21.

10 Vizitacijske izvještaje detaljno donosi RUDOLF HORVAT u rukopisu *Kulturna povijest grada Varaždina s podnaslovom Župna crkva sv. Nikole* koji se čuva u Gradskome muzeju u Varaždinu.

11 RUDOLF HORVAT (bilj. 10).

12 Sakristija ima četiri prozora, presvođena je, a iznad nje je podignuto spremište u kojem se čuvaju crkvene dragocjenosti i pokućstvo. To je, navodno, učinjeno jer je crkva 1742. godine pretrpjela veliku štetu zbog provala u sakristiju. Nova će se sakristija i spremište sačuvati i nakon izgradnje crkve u 18. stoljeću. IVO LENTIĆ (bilj. 4), 21, navodi da je sakristija sagrađena 1793. g., ali ne navodi gdje je pronašao taj podatak.

13 Mnogi podaci iz tog vremena svjedoče o lošem stanju crkve. U jednom pismu sačuvanom u prijepisu iz g. 1756. navodi gradski sudac Sigl da je »...župna crkva zbog starine i svoje građe, kao i zbog nedostataka sredstava da se sačuva i njen krov prekrije, kroz tako dugo vrijeme postala već toliko ruševna, da se može reći da prijeti da će se srušiti i prema tome postoji opasnost za one koji u nju ulaze. Stoga nastojimo bez odugovlačenja, a u svrhu bogoslužja da se ona nanovo sagrađi i da se iz najdubljih temelja nanovo podigne.« – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 21.

14 Početak gradnje nove crkve nekoliko se godina odgađao, iz dokumenata saznajemo o sakupljanju sredstava za gradnju. Župnik Smukarić izvještava magistrat da crkva u tu svrhu posjeduje samo 500 forinti. Gradski sudac Sigl u pismu sačuvanom u prijepisu iz 1756. navodi da »...nedostaju sredstva za izgradnju crkve. Ustanovljujemo siromaštvo stanovnika zbog gotovo godišnjih požara, koji su osiromašili naše građane, tako da oni ne mogu pomoći kod takove gradnje. Stoga smo Antuna Bestendicha, koji ima dozvolu i putnicu biskupskog vikarijata poslali u Ugarsku, da kupi milostinju, te se nadamo da će mu biti dozvoljen put i sakupljanje milodara.« Spomenuti Bestendić, građanin Varaždina, imao je velikih neprilika sa sakupljanjem milodara za crkvu sv. Nikole, a u Ugarskoj je bio čak i pritvoren. Sačuvan je jedan popis milodara koje je skupio u Hrvatskoj, a potječe iz 1756. godine. – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 21.

15 Tu dataciju navodi IVO LENTIĆ (bilj. 4), 21, prema sačuvanim računima u Historijskom arhivu u Varaždinu (originalna Spomenica župne crkve je nestala). Prvi historičar grada Varaždina Ladislaus Ebner smatrao je da je temeljni kamen za gradnju nove župne crkve postavljen na duhovski ponedjeljak godine 1751. Taj podatak navodi se i u *Imovniku župe* iz 1933. godine te u rukopisu RUDOLFA HORVATA (bilj. 10).

16 Tlocrt je objavljen u: IVY LENTIĆ-KUGLI, *Varaždinski graditelji i zidari 1700–1850.*, Zagreb, 1981., sl. 4. Razlike se javljaju samo u svodovima u svetištu, ucrtani su križni svodovi, a izvedene su izduljene češke kape kao i u travejima broda. Simon Ignaz Wagner radi i plan za gradnju kapele sv. Fabijana i Sebastijana

koja je stradala u požaru 1776. g. – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 16), 17.

17 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 23; IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 16), 16–17.

18 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 24, 25, 26, 27, 29.

19 RUDOLF HORVAT (bilj. 10).

20 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 24, citira originalni izvještaj, nađen u Historijskom arhivu u Varaždinu, o očevidu spomenutog Jakoba Urbančića, od 14. ožujka 1757. godine, sastavljen na njemačkom jeziku. Taj je majstor dao konkretne prijedloge za popravak urušenog crkvenog svoda, ali nije mu povjereno izvršenje tog zadatka. Ne spominje se kasnije u dokumentima.

21 Djelovao je do 1796. godine. Osim crkve sv. Nikole, Poch je radio i na obnovi drvene kapele sv. Vida i kapele sv. Florijana, a gradio i kapele sv. Benedikta u Svibovcu i sv. Mihajla u Sračincima. Utjecao je i na mlade graditelje koji su radili u Varaždinu nakon požara, Johanna Michaela Taxnera i Franciscusa Losserta. Prema: IVO LENTIĆ (bilj. 4), 24, 25, 28, 29, 30; IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 16), 20–21, 31–35.

22 IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 16), 16–17, 20.

23 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 25, 28.

24 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 28.

25 Te je godine ukinuto, a kip ranjenog Isusa iz kapele premješten je u nišu ispod pjevališta u crkvi. – *Imovnik župe* iz 1933. godine.

26 RUDOLF HORVAT (bilj. 10).

27 Dokumentacija Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu.

28 M. KLEMM, *Gotički kipovi u Varaždinu*, »Varaždinske vijesti«, Varaždin, 16. svibnja 2001.

29 U prozorima su vitraji iz druge polovine 19. stoljeća. – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 23.

30 IVO LENTIĆ (bilj. 4), 22, ovaj ukras ukazuje da je pjevalište izgrađeno kasnije što potvrđuju i sačuvani povijesni podaci.

31 Brod je oslikan 1895. g., no obnova crkvene unutrašnjosti 1980-ih nije predviđjela prezentaciju zidnih slika te one danas nisu vidljive. Prema dokumentaciji Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu.

32 U njoj su 1992. g. otkriveni devastirani grobovi i nadgrobni spomenici koji se i danas tamo nalaze – dokumentacija Uprave za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Varaždinu.

33 Osam stupova i dva pilastra nose vijenac nad kojim je atika ukrašena kipovima anđela i Kristovim monogramom, a u središtu je slika *Sv. Franjo Serafski s Kristom*. Glavna oltarna pala zamijenjena je novom 1865. godine. Kipovi donjeg dijela oltara kao i tabernakul su zamijenjeni radovima tirolskih majstora potkraj 19. stoljeća, a stari kipovi se čuvaju u Gradskome muzeju u Varaždinu. – IVY LENTIĆ-KUGLI, *Graditelji oltara sv. Nikole u župnoj crkvi u Varaždinu*, »Vijesti muzealaca i konzervatora«, 6, 1968., 31–34.

34 U kapelama uz trijumfalni luk je oltar sv. Križa, koji su dali podići članovi mesarskog ceha 1753. godine, a južno iz istog vremenskog perioda oltar Majke Božje Škapularske s tirolskom plastikom. U srednjim kapelama su oltari iz druge polovine 18. stoljeća: sjeverno oltar sv. Barbare, a južno sv. Mihaela. – *Imovnik župe*, 1933. g.

35 Kronogram koji daje godinu 1755., kada su podignuti zidovi crkve.

36 Tekst natpisa: »SANCTI NICOLAI ANTISTITIS HONORIBVS PIO PONTEFICE SEXTO AV. VSTIS THERESIA JOSEPHO HQVE SECVNDO P P FES VLE JOSEPHO GALLYUFF CLAVOS TENETIBVS ECCLESIA CONSECRATA FVIT.« – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 22.

37 Kip je do 1928. godine bio na južnom pročelju, a prilikom obnove crkve je smješten iznad glavnog portala. – *Imovnik župe*, 1933. g.

38 Na južnom pročelju, u polukružnoj niši je kip Immaculate iz 1691. godine, ranije postavljen ispred crkve. Prilikom gradnje nove crkve postavljen je u nišu na pročelju. – IVO LENTIĆ (bilj. 4), 23; *Imovnik župe*, 1933. Na sjevernom pročelju je kameno raspelo.

39 Gradnju je vodio isusovac Juraj Matota. Visoki četvrtasti toranj uz svetište podigao je 1676. ptujski majstor Petar Julijan. Uz crkvu je isusovački samostan građen od 1679. do 1691. godine, djelo štajerskoga graditelja Jakoba Schmerleiba iz Leibnizta. Ukiđanjem isusovačkog reda 1773. kompleks je prešao u vlasništvo pavlina koji su preoblikovali pročelje crkve i obnovili cijeli kompleks nakon požara 1776. godine. Obnovu su izveli varaždinski majstori Jakob Erber i Simon Ignaz Wagner. Crkva je danas katedrala Varaždinske biskupije. – IVY LENTIĆ-KUGLI, *Prilog istraživanju dokumentacije o pavlinskom (bivšem isusovačkom) sakralno-samostanskom kompleksu u Varaždinu*, u: IVY LENTIĆ-KUGLI, SILVIJE NOVAK, DORIS BARIČEVIĆ i RADOVAN IVANČEVIĆ, *Isusovačka crkva i samostan u Varaždinu*, Mala biblioteka »Godišnjaka zaštite spomenika kulture u Hrvatskoj«, Zagreb, 1988, 3–8; IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 232–233; ĐURĐICA CVITANOVIĆ *Samostanski kompleksi u povijesnoj jezgri Varaždina*, »Kaj«, 37, 2004., 4/5, 105–115, 106–7.

40 Graditelj crkve je Juraj Jaszy, u projektiranju je sudjelovao vjerojatno i isusovački redovnik. – ANĐELA HORVAT (bilj. 2). Po uzoru na sv. Katarinu uskoro su se gradile i druge *Wandpfeiler*-crkve u Hrvatskoj, uz isusovačku i franjevačku crkvu u Varaždinu taj model gradnje u drugoj polovini 17. stoljeća preuzela je i župna crkva sv. Anastazije u Samoboru te franjevačka crkva u Klanjcu, a u 18. stoljeću kao *Wandpfeiler*-crkve građene su franjevačke crkve u Samoboru, te isusovačka crkva sv. Mihovila u Osijeku. Tip se proširio i u Istru, gdje je izgrađena pavlinska crkva u Svetom Petru u Šumi. – DUBRAVKA BOTICA, *Sakralna arhitektura Vrbovečkog arhidakonata od 17. do sredine 19. stoljeća*, magistarska radnja, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2003., 27–28.

41 Kao graditelj navodi se Peter Rabba iz Graza. Visoki četverokatni toranj crkve sagrađen je 1641. godine. Uz crkvu je dvokatni trokrilni samostan podignut 1678. g., nakon što je ranija građevina iz 1626. stradala u požaru. Zidarske poslove vodio je majstor Stephan iz Graza. IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 231; ĐURĐICA CVITANOVIĆ (bilj. 39), 109–110.

42 ANĐELA HORVAT (bilj. 2), 29; ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Samostanski sklop i crkva Rođenja Isusovog u povijesnoj jezgri Varaždina*, u: *Varaždinske uršulinke 300 godina od dolaska u Varaždin*, Varaždin, 2003., 26; ĐURĐICA CVITANOVIĆ (bilj. 39), 114.

43 Pročelje je konveksno zaobljeno i raščlanjena pilastrima koji nose vijence s prozorima i nišama. Iz meko oblikovanog zabata s kipovima na volutama izdiže se toranj, započet 1777. godine, kao i cjelokupna obnova; izvedeni su po nacrtima J. A. Pocha. – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 1), 229.

44 Moguće je da je takva kompozicija glavnog pročelja crkve

sv. Nikole nastala pod utjecajem štajerskoga graditelja Andrea Stengga koji je oko 1720. izveo pročelje raščlanjeno visokim redovima pilastara i naglašenom središnjom osi. – ANĐELA HORVAT (bilj. 2), 39, 49.

45 Graditelji iz Štajerske imali su vrlo važnu ulogu u Varaždinu kroz cijelo barokno razdoblje – IVY LENTIĆ-KUGLI (bilj. 16).

46 Svođenje češkim kapama u longitudinalnim prostorima u austrijsku arhitekturu uveo je Carlo Antonio Carlone u samostanskoj crkvi St. Florian, od 1686. g., a u Štajersku ga je donijela obitelj Stengg, osobito Johann Georg Stengg 1730-ih u crkva Barmherzigebrüder u Grazu i samostanskoj crkvi u Reinu. – G. BRUCHER, *Barockarchitektur in Österreich*, Köln, 1983., 68, 298.

47 Joseph Hueber (1715.–1787.), najznačajniji kasnobarokni arhitekt u Štajerskoj, školovao se u Beču, nakon putovanja po Saskoj i Češkoj, položio je ispit kod carskoga graditelja utvrda Kraussa, došao u Graz, a 29. veljače 1740. oženio se Julianom Carlone, udovicom Josefa Carlonea, i postao, kako svjedoči natpis na ploči na njenoj grobnici na crkvi St. Andrä u Grazu, Hof, Landschafts- und Stadtbaumeister. – R. KOHLBACH, *Steirische Baumeister. Tausendundein Werkmann*, Graz, 1961., 228, koji navodi i popis djela.

48 G. BRUCHER (bilj. 46), 302, i cit. na str. 305: »... (Weizbergkirche) ist der letzte große Sakralbau des Barock in der Steiermark«.

49 Središnji travaj u crkvi u St. Veit am Vogau naglašen je prislonejnim stupovima uz uglove te križnim svodom, a u crkvi u Weizbergu ovalnim svodnim poljem, $\frac{3}{4}$ stupovima uz skošene uglove i naglašenim kapelama.

50 J. Hueber je pregradio dvorac obitelji Attems u Dornavi kod Ptuja od 1753. do 1755. godine, unoseći bogate rokoko motive, osobito na detaljima (portali, vaze u dvorištu) kao i u opremi unutrašnjosti. Vidi opširnije: I. WEIGL, *Dvorec Dornava in druzge arhitekture Jožefa Hueberja na slovenskem Štajerskem*, u: Dornava. Vrišerjev zbornik, Ljubljana, 2003., 15–61, 41 i d.

51 Pročelja se najviše oslanjaju na rješenja vanjštine franjevačke crkve, po oblikovanju glavnog pročelja, a osobito u obliku i rasporedu prozora na bočnim pročeljima. Treba imati na umu da je u vrijeme gradnje župne crkve i pročelje isusovačke crkve imalo jednostavno riješen zabat i plohu pročelja raščlanjenu nišama, prije intervencije nakon preuzimanja crkve od strane pavlinskog reda

52 Crkva sv. Nikole ima važan položaj unutar glavnih gradskih komunikacija, prema sjeveru je preko Uršulinke ulice povezana sa Starim gradom, a s druge strane s dva najvažnija gradska trga, Franjevačkim trgom te današnjim Trgom kralja Tomislava, nekadašnjim *Forumom civitatis*, na kojem je gradska vijećnica. S južne strane crkva gleda na Zagrebačku ulicu, te ocrta prvu vizuru južnog prilaza u grad. – IVY LENTIĆ-KUGLI, (bilj. 1), 15

Summary

Dubravka Botica, Lana Domšić

The Parish Church of St. Nicholas in Varaždin. A Contribution to the Late Baroque Architecture of Northwestern Croatia

The parish church of St. Nicholas, the oldest in Varaždin, was studied by Ivo Lentić Kugli i Ivo Lentić, who explained the building history of the church stretching for several centuries. They revealed the names of the builders, e.g., Matthias Mayerhoffer, the master-builder from 1753 to 1758, and Johannes Adam Poch, who completed the project in 1760. The plans were made by Simon Ignaz Wagner. The long history of the church is still noticeable, although the 18th ct. phase dominates. There are traces of the Romanesque in the foundations, and in the Gothic the church was rebuilt and covered with vaults, and a bell-tower with exceptionally important statues and reliefs was added. The church was thoroughly rebuilt in the middle of the 18th ct.; in fact, a new church was erected over the remains of the old, with new walls and vaults, and new sculptural embellishment by local sculptors.

Here we consider St. Nicholas primarily in terms of typology as a three-bay building covered by elongated Bohemian vaults, with side chapels, the walls of which support the nave, i.e., a Wandpfeiler type church. That type of architecture had been brought to Varaždin by the Jesuits already in the 17th ct., to be soon adopted by the Franciscans. Choosing this particular model the builders stayed within the local tradition, which they adapted to the principles of Late Baroque architecture. The series of dome-like vaults in the nave and the sanctuary the architects achieved an effect of a scenic space emphasized by compressed transverse arches, while the rounded corners of shallow chapel openings define spatial borders, emphasized by the continuous, richly profiled beams. An analogous curve is formed by the vaults. The rich architectural decoration is close to Rococo motifs, whereas the stuccos in the vault areas complete the Late Baroque effect.

Here we recognize the influence of J. Hueber, whose workshop was the most important Styrian building firm active in Graz since 1740. In longitudinal buildings Hueber emphasizes scenic space wherein architectural decoration plays an important role. In the early 1750ies, a few years before the renovation of the Varaždin church, Hueber worked on rebuilding of the castle in Dornava near Ptuj, the place where the both builders of St. Nicholas came from. Thus, they had had an ample opportunity to familiarize themselves with spatial solutions and architectural decoration of Hueber's workshop, and to apply them, in a somewhat simplified form, in Varaždin. Their approach was rather restrained, as opposed to other 18th century Varaždin builders, such as those of the Ursulines church or the chapel of St. Florian, both characterized by soft and rich architectural decoration of the Late Baroque on their facades. The Parish Church had to embody elements of earlier phases, and conform to the locus and its importance in the image of the city, had to lean on earlier solutions, e.g., the distribution of openings and the form of the facade follows the Franciscans, as well as the forms of the Jesuits' church before the remodeling following the take over by the Monks of St. Paul.

The parish church of St. Nicholas is an important city landmark, and also an interesting longitudinal church solution of the 18th ct., revealing influences of the leading Styrian workshop but also a sensitivity to earlier elements, the historical importance of the building, and the image of the city.